

HEYET-İ TEMSİLİYE İZMİT İLİŞKİLERİ

(Eylül 1919 - Nisan 1920)

Doç. Dr. ENVER KONUKÇU

Millî Mücadelenin ilk siyasî yasama ve karar organlarından biri olan Heyet-i Temsiliye, Erzurum'da teşkil edilmiş ve Sivas'da son şeklini almıştır¹. Bu heyetin başkanı M. Kemal'dir. Yayınlanan tamim ve beyannamelerin, telgrafların altındaki imza ise, "Heyet-i Temsiliye namına", "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-ı Hukuk Heyet-i Temsiliyesi namına"dır. Bu teşkilât, İngiliz belgelerinde; "Representative Committee for the Defence of National Rights in Anatolia and Roumelia" şeklindedir. Heyet-i Temsiliye, Eylül 1919'dan başlayarak, Büyük Millet Meclisi'nin açıldığı 23 Nisan 1920 tarihine kadar, faaliyetlerini sürdürmüş, çeşitli iç ve dış meselelerin çözümlenmesinde başvuru yeri merkezi olmuştur.

Heyet-i Temsiliye Reisi M. Kemal, çeşitli meseleleri görüşmek üzere, yurdun birçok yeri ile telgraf görüşmeleri yapmış ve gerekli tamimleri göndermiştir. Bu merkezler arasında İzmit Livası veya Müstakil Mutasarrıflığı da bulunmaktadır. Nitekim, Eylül 1919 sonlarında İzmit'in durumu önem kazanmış ve buranın Heyet-i Temsiliye nezdinde kazanılması gerekmiştir.

İzmit Mutasarrıflığı, Sivas ve sonra Ankara'nın İstanbul ile bağlantısını temin eden önemli kara ve deniz yolları üzerinde bulunuyordu. Anadolu'dan gelen Kastamonu, Bolu, Ankara, Adana, Afyon, Kütahya ve Eskişehir kara ve demiryolu da bu bölgeden geçmekte idi.

XIX. yy'a kadar Osmanlı mülkî teşkilâtında Kocaeli ismi ile yer alan İzmit, daha sonra "müstakil mutasarrıflık" haline sokulmuştur. Batıda Üsküdar, güneyde Ertuğrul (Bilecik), Hüdâvendigâr (Bursa), doğuda Bolu Mutasarrıflığı kuzeyde ise Karadeniz ile çevriliydi. II. Abdülhamid devrindeki kazaları: Merkez, Adapazarı, Geyve, Kandıra ve Karamürseldir. Bu merkezlere bağlı nahiye: 12, köy: 606 ve nüfus da 222 760'dır².

Bolu gibi "Sefine-i Nuh" u andıran bu sancakda yerliler, göçmenler ve azınlıklar oturmakta idi. Göçmenler, harpler sebebi ile yerlerini terk

¹ Selahattin Tansel, Mondros'dan Mudanya'ya Kadar, Ankara 1978 c. 11, s. 57-58.

² Vital Cuinet, La Turquie d'Asie, Paris 1895 s. 303-400.

ederek göç eden Rumeli, Kırım, Doğu Karadeniz ve Kafkasyalı halktır. İ. Abdülmecid (1839-1861) zamanında İzmit havalisine denizden ve karadan çok zorlu geçen yolculuk sonunda gelerek yerleşmişlerdir. 1877-1878'den az önce de çok kalabalık göçmen grubu Adapazarı ve Sapanca dolaylarında iskân edilmiştir.

Tebaa-ı Şahane / Millet-i Sadıka'dan Ermeniler ise, Şah Abbas (1588-1629) ve Nadir Şah (1736-1747) devirlerinde Ermenistan ve Batı İrandan Anadolu'ya geçmişler, özellikle ticarî ve tarım imkânları daha elverişli yerlere, bu arada İzmit ve havalisine de yerleşmişlerdir. İzmit karşılarında, Amerikalı ve Fransız misyonerlerin malî ve kültürel açıdan destekledikleri Bahçecik, meşhur bir kilisenin bulunduğu, patrikhane'ye ve kiliselere rahip yetiştiren Ermeşe, Ovacık, Arslan Bey, Derbend, Adapazarı ve Geyve'de iskân edilen ermeniler, zaman zaman isyanlara da yeltenmişlerdir. Sakarya boylarında Ruslarla işbirliği ederek, İstanbul'u arkadan vurma plânları da, Talat Paşa Hükûmeti tarafından ortaya çıkarılmış, sorumluları cezalandırılmıştır. 1915 de bir kısım Ermeniler tehire tâbi tutulmuş ise de bunlar Mütarekeden sonra (1918) İtilâf Devletlerinin himayesinde tekrar eski yerlerine dönmüşlerdir.

İzmit, Heyet-i Temsiliyenin teşekkülüne kadar şu mutasarrıflar tarafından idare edilmiştir³. İbrahim Süreyya⁴, Mahmut Mahir, Ahmet Anzavur ve Ali Suat. İbrahim Süreyya M. Kemal Paşa'nın yakın dostlarından idi. Rauf Beyle Anadolu'ya geçmiş ve Erzurum ile Sivas kongrelerine de katılmıştır. Mahmut Mahir yeteneksiz bir idareci olup, İzmit'deki asayişsizliğin önüne geçememiştir. Emekli bir general aracılığı ile bölge halkı, Dahiliye Nâzırı ve Zeki Paşa'ya başvurmuş ve Ahmet Anzavur mutasarrıf olarak gönderilmiştir. Ahmet Anzavur'u ve kişiliğini yakından tanıyan İstanbul basını ve bazı devlet adamları bu tayini şaşkınlıkla karşılamıştır. Damat Ferit Paşa ve Dahiliye Nazırı Mehmet Ali Bey, bu tenkitlere kulak tıkamışlar, "İzmit eşkiyalarından malûm-ül-esamî eşhasın istisal ve derdestleri hakkında, şehrimizden bugün mahal-li memuriyete azimet edecek olan İzmit Mutasarrıfına evâmir-i lâzıme ita edilmiştir" şeklinde beyanatla yetinmişlerdir. Ahmet Anzavur, Mutasarrıf olduğu kısa müddet zarfında,

³ Salnâme-i Devlet-i Âliye-i Osmaniye-1334, Dersaadet, 1334 s. 728.

⁴ Salnâme-i Devlet-i Âliye-i Osmaniye-1334, s. 728-730 İzmit ve kazalarındaki görevli-ler de şunlardır: Tahrirat Müdürü; Ali Galip Bey, Müftü; Hasan Fehmi Efendi. Kaymakamlar; Adapazarı: Fuat (Carım), Geyve; Mahmut Mahaeddin, Kandıra: Recep Ragıp, Karamürsel: Abdulfettah, İznik: Akif ve Yalova: Mehmet Ali.

Kuva-yı Milliye'cilere karşı cephe aldı. Müdafaa-ı Hukuk Cemiyetinin çalışmalarını önemli ölçüde engelledi ve bu kuruluşları "İttihatçı" olarak suçladı. Abaza ve Çerkezler üzerindeki şahsî nüfuzu ile, Adapazarı, Akya-zı, Hendek ve Sapanca dolaylarındaki eşkiyayı düze indirerek dehaletlerini sağladı. Ama bunun yanında, "dini siyâsete alet etmek", "İttihat ve Terakki düşmanlığı" gibi alışkanlıklarından da asla vazgeçmedi⁵. M. Kemal Paşa ise bu sıralarda Samsun'a çıkmış, Amasya ve Sivas üzerinden Erzurum'a geçmişti. Üçüncü Damat Ferit Paşa Hükûmetinin işbaşına geçmesinden az sonra da Ahmet Anzavur, İzmit'deki görevinden alındı. Para ve tâlimatla Balıkesir havalisine gönderildi (Ağustos 1919).

Ali Suat Bey'in atama tarihi 9 Ağustos 1919'dur⁶. Mülkiye mezunu olup, bir ara Bitlis Vâli Vekilliği görevinde bulunmuş, daha sonra da müstafi sayılmıştır. Damat Ferit Paşa'nın icraatını tenkit etmekten de kaçınmayan Ali Suat, yine onun önerisi ile İzmit Mutasarrıflığına gönderilmiştir. Bu mutasarrıf, Türkiye'nin haklarının A.B.D Başkanı Woodrow Wilson'un meşhur ilkeleri ile savunulabileceğine inanmış, o yüzden mevcut⁷ durum ve Türklerin istekleri hakkında bir açık mektup da kaleme almıştı⁸. Ali Suat, İzmit'te sekiz aydan fazla yöneticilik yaptı. Bu müddet zarfında Mutasarrıflık çok önemli olaylara sahne oldu. Bunlar; Ali Suat Anlaşmazlığı, 1. Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Asım'la yazışmalar, Bekir hadisesi, Hikmet'in Kuva-yı Milliye aleyhindeki faaliyetleri, Yahya Kaptan ve öldürülmesi, Meclis-i Mebusan ve Büyük Millet Meclisi için seçimler ve Ankara'ya gizli yollardan giden milletvekillerinin İzmit'ten, Adapazarı ve Geyve'den geçmeleridir. Sivas ve Ankara'daki Heyet-i Temsiliye bu yüzden İzmit'le sürekli telgraf görüşmelerinde bulunmak zorunda kalmıştı.

1 — Ali Suat Anlaşmazlığı (Ekim 1919)

28 Eylül 1919'da, Heyet-i Temsiliye adına M. Kemal Erzurum'a bir telgraf göndererek, Adapazarı ve İzmit'deki Kuva-yı Milliye'nin İstanbul Hükûmeti ile ilişkisini şu şekilde ifade etmekte idi;

⁵ Takvim-i Vekayi No: 3535, 29 Nisan 1335, s. 1 İleri, 8 Kanun-ı Evvel 1335, s. 3

⁶ Takvim-i Vekayi No: 3621, 12 Ağustos 1335, s. 1 İleri, 12 Ağustos 1335, s. 2

⁷ Wilson Prensipleri Cemiyeti (14 Ocak 1919) için bkz: Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasal Partiler, İstanbul, 1986, s. 245-263.

⁸ "Amerika Cemâhir-i Müctemiası Reis-i Muhteremi Wilson Hazretlerine Açık Mektup, Dersaadet, 1919" Bkz: Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Kütüphanesi No: 493.

“... Adapazarı, İzmit ve havalisindeki Kuva-yı Milliye, Hükûmet-i Merkeziye'nin mecnunane ve ihanetkârane hareketünden nâşi derhal lüzum-ı iskatını Zat-ı Hazret-i Padişahiye arz ve iblâğ eylemiş ve Ferit Paşa Kabinesinin tereddüdü halinde İstanbul'a mübeyyâ bulunmuş olduklarını ve bu surette hareketlerine karşı İtilâf Devletlerinin bîtaraf kalacakları hakkındaki teminata tamamen kani bulduklarını bildirmişlerdir”⁹. Heyet-i Temsiliye'nin tamim ve bildirilerini zamanında ve gereği gibi haber alamayan, anlamayan Kuva-yı Milliye'de, bazı mahallî baskılar sonunda göze çarpmakta idi. 1 Ekim 1919'da, tekrar Erzurum'la tel görüşmesi yapan M. Kemal “... İzmit'in de henüz kazanılmamış bulunduğu” nu ifade etmekte idi¹⁰. Mutasarrıfın İstanbul ile ilişkilerini devam ettirdiği Heyet-i Temsiliye tarafından öğrenilince, M. Kemal 2 Ekim 1919'da Ali Suat Bey'i makine başına çağırarak, hâlâ Damat Ferit Paşa'ya bağlılığın sebebi ni sordu. Mutasarrıf, İzmit'de “tarafsız idare”yi devam ettirdiğini, halkın fikir ve düşüncelerinde serbest olduğunu, M. Kemal Paşa'yı da hür vicdan sahibi olarak tanıdığını, Sivas'daki hareketin de “İttihatçılığı canlandırma” gayesi güttüğü cevabını vermiştir. Yine aynı tarihte gerçekleşen ikinci tel görüşmesinde M. Kemal, tutumunu sertleştirerek, Mutasarrıftan daha açık davranış, içinde olmasını istemiştir¹¹. Burada, M. Kemal şu hususların da açıklanmasını istemiştir;¹².

1. Siz hâlâ tarafsız kalmayı arzu ediyorsunuz. Halbuki takip ettiğiniz davranış, kesinlikle tarafsızlıkla bağdaşmıyor. Milletın bağrından kopup gelmiş Kuva-yı Milliye'ye, millî teşkilâta tarafsız kalınamaz.

2. Hâlâ Damat Ferit Paşa Hükûmetinin memurluğunu yapmaktasınız.

3. Damat Ferit Paşa'ya itimat etmiyorsanız, bunu hemen Dahiliye Nâzırına resmen bildiriniz.

4. Millet dışında, İstanbul'a ve Damat Ferit Paşa'ya bağlılığınızı sürdürmek kararında iseniz, İzmit Lıvası halkını serbest bırakınız.

5. Bu durumda İzmit'te kalmanız beyhudedir. Hemen İstanbul'a hareket etmeniz gereklidir.

⁹ Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 24 / 3043.

¹⁰ Kâzım Karabekir, İstiklâl Harbimiz, İstanbul, 1960, s. 331.

¹¹ Kemal Atatürk, Nutuk, İstanbul 1960 c. 1, s. 191, 111, s. 1049 vsk: 120, 111, s. 1049 vsk: 120 cevabı.

¹² Nutuk, aynı eser.

6. Şu andan itibaren tarafsızlık ve Damat Ferit konusunda ısrar ediyorsanız, sorumlu sayılırsınız.

7. Kongre ve Heyet-i Temsiliye, İttihatçılığı canlandırma gayesini taşımamaktadır. İlişkimiz olmadığını zaten açıklamıştık. Kaldı ki bu partinin devamı sayılmak, safdillikten başka birşey değildir.

Ali Suat, bu sert telgraf karşısında yine bildiklerinden şaşmamış, hatalı anlayışlar mevcut olduğundan bahsetmiştir. Nitekim, M. Kemal Paşa'ya cevabî telgrafında, bu ithamlara karşı savunma yapmak gereğini duymuştur.

1. Görüşünüz doğrudur. Tarafsızlığı kendim için düşünmüyorum. İzmit'in iyi bir şekilde idare edilmesi gayesini gütmektedir. Şehir'de ve livada çok çeşitli görüşler vardır. Bunlara karşı tarafsızım. Böyle davranmak elzemdir.

2. Ferit Paşa Hükûmetine karşı da tarafsızlık içindeyim.

3. Mutasarrıflıktan ayrılıp gidemem. Bu benim için şeref meselesidir.

4. Şu andaki durumdan ve gelecekteki hareketlerimden tabî ki ben sorumluyum.

5. Sizin beni tehdit ettiğiniz kanaatini de taşıyorum. Zira şahsınızı yakından tanırım. Hür düşünce ve karara saygılı bulunduğunuzu biliyorum.

M. Kemal ve Ali Suat bu görüşmelerden sonra da münâsebetlerini devam ettirdiler. Yazışmalar, görüşmeler sürdürüldükçe, Mutasarrıfın "tarafsızlık" ilkesi içinde, millî teşkilâta da yardımcı olduğu görülmüştür. Ali Suat Bey, bir ara askerî ve mülkî erkânla, halk etmsilcileri ile görüşmüş, onların Heyet-i Temsiliye safında yer almalarını da önermiştir. Ancak, İzmit'in İstanbul'a yakınlığından çekinen bir kısım halk, İtilâf Devletlerinin veya Hükûmetin kendi şehirlerine tedip kuvveti bile gönderebileceğinden korkmakta idiler¹³.

M. Kemal ise Müdafaa-ı Hukuk Cemiyetine, mülkî ve askerî yetkililerle vaki görüşmelerinde, Damat Ferit Paşa Hükûmetinin yakında düşme ihtimali bulunduğunu, o yüzden de serbestçe hareket etmeleri tavsiyesinde bulunmuştur.

¹³ Nutuk I 11, s. 1049-1051 vsk: 120-122 Nutuk I, s. 192.

Ali Rıza Paşa Kabinesinin işbaşına geçmesinden sonra, Ali Suat Bey Heyet-i Temsiliye ile daha yakın ilişkiler içinde hareket etti. Nisan 1920'ye kadar meydana gelen hadiselerde M. Kemal'in görüşlerinde daha isabetli olduğunu anladı. Nitekim, Adapazarı ve Düzce ayaklanmalarının cereyan ettiği bir sırada, Damat Ferit Paşa kendisini görevden almış ve yerine kendi taraftarı olan İbrahim'i göndermiştir. İzmit halkı, bir kere daha, bu tarihlerde M. Kemal'in teşhislerinde haklı olduğunu görmüş, 18 Mayıs 1920'de Damat Ferit Paşa'nın şehirlerini ziyaretinde dükkânlarını açmıyarak ve karşılamıyarak hak ettiği cevabı vermiştir.

2 — 1. *Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Asım'la Yazışmalar (Ekim 1919)*

Mütâreke sonrası İzmit, İngilizlerin kontrolüne girdi. Körfezdeki gemilere el konuldu ve Yavuz da göz altına alındı. Anadolu demiryollarının çıkış noktası olan İzmit İstasyonu da Pencaplı-Gurkalı askerlerin korunmasına alındı. Derbent, Sapanca, Geyve ve Mekece istasyonları da bu durumda idi.

Liva dahilinde asayiş sağlamakla da 1. Tümen görevlendirilmişti. Bağlı bulunduğu komutanlık, İstanbul'daki 25. Kolordu idi. Eylül 1919 sonlarında bu tümenin komutanlığına yeni bir tayin yapılmış ve Yarbay Mustafa Asım Bey yollanmıştı¹⁴.

M. Asım'ın denetleme sahası İzmit'ten Bolu Livasına kadar uzanmakta idi. Bu tümen daha çok, Sapanca, Akyazı, Hendek ve Düzce dolaylarındaki inzibat için çalışmıştır. Subaylarının çoğu önceleri milli teşkilâtın mahiyetini anlayamamış ve bu yüzden de geç intikal etmişlerdir. M. Asım, Ali Suat Beyle işbirliği halinde olup, askerî otoritesinden faydalanaarak, Kemalci / Kongreci harekete katılmaları için gayret göstermiştir. Ancak o da, kendi başına karar vermemekte idi.¹⁵ Heyet-i Temsiliye'den gelen telgraflar hakkında sürekli olarak, 25. Kolordu Komutanlığının görüşünü almıştır. Bekir ve Hikmet hadiselerinde 1. Tümen'in eksik kad-

¹⁴ M. Asım, 24 Eylül 1919'da İzmit'de göreve başladı. Erkân-ı Harb olup, rütbesi kaymakam idi. M. Kemal Paşa'ya İstanbul'dan verilen bilgiye göre, Trabzonda katledilen Serezli Ferik Hamdi Paşa'nın damadı idi.

¹⁵ Yrb. M. Asım, Mirliya Ali Fuat Paşa tarafından 14 Ekim 1919 da Bilecik'deki toplantıya çağıldı. O ve diğerleri, Bursa Komutanı Bekir Sami, görev taksimi yaptılar. M. Asım, "Bolu ve İzmit livaları komutanlığını üstlenmeye devam edecek", "kara ve denizden bir çok vasıtalar temin edecek", "menziller tesis edilerek, İstanbul'dan gönderilen cephane ve silâhlar nakledilecek"ti. Bkz: Nutuk, 1, s. 193-4 111, s. 1052-1059 vsk: 123-126. A.F. Cebesoy, Milli Mücadele Hatıraları, İstanbul 1953 s. 240.

rolu askerlerini Adapazarı yöresine göndermiş ve kaymakam Tahir Bey'in ayaklanmayı bastırmasını temin etmiştir. Yine O'nun şahsî otoritesi neticesinde, bölgenin ileri gelen ümerası da, Kuva-yı Milliyecilere yardımcı olmuştur. İzmit Livasındaki seçimlerin de, M. Kemal Paşa'dan alınan tâlimat çerçevesinde, güvenlik içinde yapılması yine ı. Tümen'in vasıtası ile olmuştur. M. Kemal ile sıkı ilişkileri görülen Yrb. Mustafa Asım, daha sonra İzmit'teki görevinden alınmış ve yerine Karasu'lu Rüşdi Bey yollamıştır. Rüşdi Bey, tedip veya asayişle uğraşırken de, vekâletine Fevzi Bey'i bakmıştır.

3 — Bekir Hadisesi (Ekim 1919)

Damat Ferit Paşa ile İngilizler, İzmit'in doğusunda Adapazarı, Akyazı ve Hendek yörelerinde, Kuva-yı Milliyeyi zayıflatmak ve gözdağı vermek için çalışıyorlardı. El altından gönderdikleri adamlar vasıtası ile göçmen ahalinin saf duyguları heyecana getiriliyor, Heyet-i Temsiliye ve reisinin onun yerine geçmek için çalıştığı propagandası yapılıyordu. Padişah'ı korumak en azından onların vazifesi oluyordu. Zira, Kafkasyadan binbir zorlukla Anadolu'ya gelen bu insanları Vahdettin'in ailesi bu yerlerde yerleştirmişler, yeniden hayat sağlamışlardı. Şimdi karagün dostu olup olmadıkları anlaşılacaktı. İşte İzmit ve kazaları halkı böyle istismar ediliyordu.

Adliye eski Nâzırı Hoca Vasfi¹⁶'nin yakın adamlarından Bekir isiminde biri, Adapazarı havalisinde ilk ayaklanmanın tohumlarını ekmek üzere görevlendirildi¹⁷. İngilizlerle de teması olduğu anlaşılan Bekir, Manyaslı ve askerlikten ayrılma biri idi. Bu Balkan Harbine katılmış ve Gönüllü Taburu Komutanlığı yapmıştı. Metristepe Çiftliği isyanı elebaşları arasında olduğu için tevkif edilmiş Merkez Komutanı Halil Bey'in tavassutu ile salıverilmişti. İttihatçılar bir müddet onu kendi çıkarları için kullandılar. Meşhur Yakup Cemil meselesinde,arkadaşı Nevzat ile birlikte suçlu görülerek yine hapse atıldı. Cezasını çekmek üzere az sonra Irak'a sürüldü. Burada yine Halil Paşa ile karşılaştı ve tekrar hizmete alındı. İngilizlerin gelişine kadar Bağdat Belediyesi Müşavirliğinde çalıştı. Aynı

¹⁶ Eski Karesi Milletvekili. Mustafa Sabri grubunda yer almıştır. Evkaf Nazırlığı yapmış, 19 Mayıs 1919'da II. Damat Ferit Paşa Hükümetinde Adliye Nazırı olmuştur. Şuray-ı Devlet'de, Yıldız Sarayı Yangını Araştırma Komisyonu Başkanı olarak da vazife gördü. III. Damat Ferit Paşa Hükümetinde görev alamadı. 15 Eylül 1919'da Ayan Meclisi üyesidir. Bkz: Sina Akşin, İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele, İstanbul 1976, s. 300, 313-4, 504 ve 580.

¹⁷ İleri, 1 Teşrin-i Sâni 1335 s. 6 Nutuk 1, s. 263.

görevi Musul'da da sürdürdü. Mütareke sonrası İstanbul'a gelerek, Hürriyet ve İtilâfçı çevrelerle temasa geçti. Yukarıda da temas olduğu gibi, para ve talimatla gizlice İzmit havalisine yollandı. Çeteci Bekir, Sapanca'da Çerkez İbrahim'in yakınları dostlarıyla görüşmeler yaptı. Akçay Köyünden Geyve VI. Daire Tahsildarı Beslan, kardeşi Hüseyin, Akyazılı Talustan, Kayalardan Tahir ve Kâmil gibi kişiler de Bekir'e yardımcı oldular. Bekir, İngilizlerin bir hafta müddet tanıdıklarını, padişahın mevkii-nin ve halifeliğinin tehlikede bulunduğunu bildirdi. Süvâri olacaklara 30 yayalara da 15 lira gibi büyükçe maaş etklif etti. Bekir'in ayaklanma plânı kısa zaman sonra anlaşıldı ve Adapazarı Kaymakamı, durumu Livaya ve Heyet-i Temsiliye'ye bildirdi. M. Kemal, hemen 1. Tümen Komutanını ve İstanbul'daki Harbiye Nazırı Cemal Paşa'yı uyararak, Bekir hadisesinin önüne geçilmesini istedi. Sapanca, Akçay ve Akyazı taraflarından derlenen kuvvetin başına geçen Bekir, Adapazarı üzerine yürümeyi, Kuva-yı Milliye'yi dağıtmayı düşünüyordu. Nitekim, kalabalık bir kuvvetle, Lütfiye-Çar-ka'ya geldiğinde, Adapazarı Kaymakamı ile karşılaştı. İzmit'den gönderilen Emekli Binbaşı Hafız, Emekli Binbaşı aynı zamanda Müdafaa-ı Hukuk Cemiyetinde Ali Bey'in yardımcılığını yapmakta olan Kâzım ve Sapançalı Sefer Beyler Kaymakam Tahir Bey'in yanında idiler. Bu çerkez liderlerini gören asilerden bir grup hemen dağıldı. Beslan ve Hüseyin Çavuş, Kâmil ve Tahir yakalandılar. Talustan ise Bekir gibi kaçmayı başara-bildi. suçluların yapılan sorgulamalarında "Mustafa Kemal Paşa'yı padişah makamında istemedikleri" anlaşıldı.

Aslında böyle bir durum yoktu ve iddia edilen hususlar Heyet-i Temsiliye kararı ile de yalanlanmıştı. M. Kemal, Bekir'in takip edilmesini istemiş ve şayet İstanbul'da ise, Hükûmet tarafından tevkifini Harbiye Nezâretinden rica etmişti. Ektiği fesat tohumlarının bir netice vermediğini gören Bekir, önce İzmit'e sığınmış, Çüle İbrahim'in yardımı ile İstanbul'a gidebilmiştir. Adapazarı hadisesi, İngiliz belgelerine de geçmiş ve İzmit'teki "Naval Intelligence Officer" olan R.M.W. Gordon Campell tarafından bir rapor halinde üstlerine haber verilmiştir¹⁸. Bekir bir ara İstanbul'da tutuklanmış ise de, sonra serbest bırakılmıştır. Cemiyet-i Ahmediye ve Niğebân-ı Askerî Cemiyeti'nde çalışmasını sürdürmüş, Kuva-yı İnzibatiye emrinde tekrar İzmit yöresine gelmiştir. Çerkez Ethem'in bir yakınını

¹⁸ Nutuk 111, s. 1115-1123 vsk: 162-166, 169, 170 b. İleri, 28 Teşrin-i Evvel 1335 s. 2 İleri, 19 Kanun-ı Sâni 1336 s. 3 Cumhurbaşkanlığı Arşivi, VIII. Dosya (Adapazarında Bekir) ismini taşımaktadır. M. Kemal, bu hadise ilgili evrakı burada toplamıştır. B. Şimşir, İngiliz Belgelerinde Atatürk (1919-1938) 1. Cilt, Ankara 1973 s. 260-262.

öldürme hadisesi ile ilgili görülmüş, tekrar mahkemeye çıkarılmıştır. 1922'de yurdu terkeden Bekir, 150 likler listesine alınmıştır.

4- *Hikmet'in Kuva-yı Millîye Aleyhindeki Faaliyetleri (Ekim - 1919):*

28 Ekim 1919'da İstanbul'daki kaynaklar Ali Fuat Paşa aracılığı ile M. Kemal Paşa'ya mühim bir karşı teşebbüs haberini verdiler. Hikmet isminde biri¹⁹ Damat Ferit Paşa, Said Molla ve Dahiliye Nâzırı Adil'in dolaylı telkinleri ile Adapazarı'na geçecek ve Bekir gibi karışıklığa sebep olacaktı. Hikmet ismi Heyet-i Temsiliye için yabancı değildi. Hemen, Adapazarı ve İzmit'le temasa geçilerek, Hikmet konusunda tedbirli olmaları istendi. Askerî ve mülkî kaynakların ifadesine göre, Hikmet, Sivas Kongresini takip eden günlerde, belki de Kuşçubaşı Eşref ile aynı zamanda Adapazarı'na gelmişti. Ancak, öteden beri kendisine ve ailesine karşı olanların Teşkilât-ı Milliye'ci olduklarını görmüş ve kendisi de böyle bir teşkilât kurma teşebbüsüne girmişti. Hatta, M. Kemal Paşayı tanıdığını iddia etmiş ve teşkilât kurmakla kendisinin izinli olduğunu söylemiştir. Başta, Sırrı Bey olmak üzere, diğer Adapazarlıları da inandırmak gayesi güden Hikmet, Heyet-i Temsiliye'ye telgraf çekmek istemiş ise de, rakip grup buna mani olmuştur²⁰. Bunun üzerine İstanbul'a giden Hikmet, Hürriyet ve İtilâfçıların eline düşmüş ve onlardan aldığı bir güçle Adapazarı havalisine dönmek istemişti. İstanbul'daki Çanakkale Mevki-i Müstahkem Komutanı ile tel görüşmesi yapan M. Kemal, Hikmet'in kendileri ile hiçbir alakası olmadığını, Said Molla'nın onu kullanmak istediğini bildirmiştir. Hikmet'in İzmit'e gizlice gelerek, Değirmendere'de kendisine taraftar toplama ya başladığı ve daha sonra da Geyve'yi basmak kararında olduğu anlaşılmıştır. 1. Tümen Komutanlığı, ve Kuva-yı Milliye reislerinin kararlılığı bu harekâtı önlemiş ve Hikmet tekrar İstanbul'a dönmek zorunda kalmıştır. Hikmet meselesini takip eden günlerde de karanlık güçlerin dağlardaki çeteleri kendi taraflarına çekmelerini önlemek için de, Liva dahilinde af ilân edilmiştir.

¹⁹ Hikmet, İstanbul basınının yakından tanıdığı biri idi. Ağabeyi Yzb. Kâzım'la birlikte Mahmud Şevket Paşa'nın katli olayına katılmıştı. Kâzım, Beyazıt Meydanında asılırken, İzmit yöresine kaçmış, Yenişehir'de Edhem Paşa'nın yanında gizlendikten sonra Amasya'ya kaçarak izini tekrar kaybettirmişti. Mütareke sonrasına kadar burada kaldı. Bkz: F. Kandemir, İstiklâl Savaşında Bozguncular ve Casuslar, İstanbul 1964 s. 75.

²⁰ Nutuk 1, s. 263-264, 111, s. 1123-1127 vsk: 171-2, 174, 175.

5- *Yahya Kaptan ve Öldürülmesi (Ekim 1919 - Ocak 1920)*

Yahya Kaptan, Millî Mücadele'nin en kritik anında ve yöresinde görev yapmış Kuva-yı Milliyecilerdendi²¹. Darıca, Derince, Hereke, Molla Fenari, Tavşancıl ve İzmit civarlarında kendisine bağlı arkadaşları ile faaliyet göstermiştir.

Yahya Kaptan, Köprülülü veya Tikveşlidir. 1913'de Makedonya'dan İstanbul'a gelmiştir. İttihat ve Terakki saflarına katılmış ve onların politikasını takip etmiştir. Balkan ve Irak Cephelelerinde çarpıştı. Dönüşünde, Tavşancıl'a yerleşti. Mütareke'de çete teşkil ederek, Rum çetelerine karşı mücadele²² etti. İstanbul'a oldukça yakın bir yerde, Gebze'de Kuva-yı Milliye'nin sözcülüğünü yapmıştır. Kuşçalı telgrafhanesinden M. Kemal Paşa ile temasa geçmiş. O'ndan "...bulduğunuz yerde kuvvetli bir teşkilât kurunuz" talimatını almıştır. Kara ve Küçük Arslan, İdris Kaptan da kendisine katıldılar. Bu birleşmeden sonra Kartal'daki Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti Temsil Heyeti(?) tavrını takınan bazı kişiler Yahya Kaptan'ın aleyhinde tertiplere giriştiler. Heyet-i Temsiliye, durumu aydınlığa çıkarmak için İzmit ve İstanbul'a başvurduğundan, yanlıtıcı, birbirini tutmayan haberler aldı. Ancak, güvenilir kaynaklar ise, Yahya Kaptan lehinde görüş bildirmekte idiler. İstanbul yanlısı jandarmalar Tavşancıl'da kendisini kuşattığı sırada, kardeş kanının dökülmesini istemeyen Yahya Kaptan, bir suikast sonucu öldürüldü (Ocak 1920). 1. Tümen Komutanı Rüşdi Bey de görev için bulunduğu Düzce'den aynı şekilde ölüm haberini doğrulamıştır. 14 Ocak 1920'de, Yahya Kaptan'ın eşi Ankara'daki M. Kemal'e bir mektupla başvurarak, kocasının Gebze Jandarma Yüzbaşı Nail ve Mülâzım-ı evvel Abdurrahman tarafından şehit edildiğini yazmıştır. Büyük Millet Meclisinin aldığı bir kararla da Yahya Kaptan'ın eşine maaş bağlanmış ve böylece bu aziz şehide karşı vefa borcu ödenmiştir. Yahya Kaptan'ın ölümü Kocaeli yarımadasında önemli bir boşluk yaratmadı. Aslan Çetesi ve Halil Ağa, Şumnulu Tahir Ağa, Köprülü Adil, Sırrı, Yüzbaşı Celâl, Göçmen Ali ve Demircili Abdullah gibi arkadaşları, O'nun Kuva-yı Milliye bayrağını şerefle dalgalandırdılar²³.

²¹ Hayatı ve mücadeleleri hakkında bkz: Ş. Uras, Yahya Kaptan, İstanbul 1968.

²² İhsan Birinci, Vatan Bizim Canımız, Hayat Tarih Mecmuası, sayı: 10 (Kasım 1971) s. 55-56

²³ Nutuk 1, s. 310-329, 111, s. 1157-1166 vsk: 197-212 b. Tayyib Gökbilgin, Millî Mücadele Başlarken, Ankara 1965, 11, s. 275-278.

6- *Büyük Millet Meclisinin Açılışına Kadar İzmit İvâsi*

Ali Suat İzmit'de, Hamdi Namık²⁴ Geyve'de, Tahir²⁵ Adapazarı'nda idareciliklerini sürdürmekte idiler. Salih Paşa ile Amasya'da görüşme yapılmış ve durum bütün vilâyet ve sancaklara bildirilirken, İzmit de haberdar edilmiştir. M. Kemal ve Heyet-i Temsiliye 27 Aralık 1919'da Ankara'ya geldikten sonra İzmit'in stratejik önemi daha da artmış ve Geyve tel haberleşmelerini sağlayan merkez olmuştur. Aralık ayı içinde İzmit ve kazalarında seçim heyecanı hüküm sürmüştü, adaylar "sohbet", "miting" ve "konferanslar" vererek, milletvekili seçilmek istemişlerdir. Ocak 1920'nin ilk haftasında Meclis-i Mebusan-ı Osmani'ye girmeğe hak kazanan milletvekilleri Müdafaa-ı Hukuk esaslarını benimsemiş milliyetçilerdi. Bunlar; Eski Adapazarı Kaymakamı Sırrı (Bellioğlu), Adapazarı Rehber-i Terakki Okulu Müdürü Ali ve Sapançalı Hakkı Beylerdir²⁶. Ali Rıza Paşa Hükûmetinin istifası üzerine, İzmit Heyet-i Temsiliye tarafından uyarıldı ve kurulacak kabinenin millî karakterde olması istenildi. 5 Mart 1920'de İzmit dışında, Adapazarı, Kandıra ve Karamürsel, İstanbul'a telgraf gönderdi²⁷.

Belediye Reisi Fahri, Müderris Harun, eşraftan Ali Faik, Adil, Hasan, Mehmet Sıtkı, Dava Vekili İbrahim, Tüccardan Metozâde Hüseyin, Ömer, Faik ve Emekli Binbaşı İsmail Hakkı imzalarını taşıyan Adapazarı telgrafı, ki 5 Mart 1920 tarihlidir, Heyet-i Temsiliye'nin talimatı doğrultusunda ifade taşımakta idi²⁸.

Hükûmet buhranı sırasında Anzavur adına hareket eden bazı Kuva-yı Milliye aleyhtarı kimseler de yeniden İzmit havalisinde görüldüler. Bunlar Cemiyet-i Ahmediye hakkında propaganda yaparak halkı kandırmaya çalıştılar.

16 Mart 1920'de Osmanlı başkenti, İngilizlerce hiçbir sebebe dayanmadan işgal edildi. Aynı gün düşman harp gemileri körfezde demirledi ve toplarını İzmit'e doğru çevirdi. Bir İngiliz subayı karaya çıkarak Mutasarrıf ile görüştü. Takdim edilen resmî tebliğ alınmış ve hemen cevaplandırıldı.

²⁴ Hamdi Namık Gör. Ayancık kaymakamı iken Geyve'ye tayin olundu. Hatıralarını, "İstiklâl Mucizesi" ismi ile neşretmiştir.

²⁵ Tahir Barlas (1888-26. 11. 1962. 1918-1919'da Hasankale kaymakamı. Ali Suat Beyle birlikte Adapazarı'na tayin edildi. Bkz: Takvim-i Vekayi No: 3615, 5 Ağustos 1335 s. 1

²⁶ Mahmut Goloğlu, Üçüncü Meşrutiyet, Ankara 1970 s. 302-303

²⁷ Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi-1336 s. 257, 261, 266.

²⁸ aynı yer s. 257.

mıştır. Mutasarrıf Ali Suat hâlâ olup bitenlerin farkında değildi. M. Kemal, kendisine Ankara'dan bir telgraf gönderdi. O da "Heyet-i Temsiliye tarafından bu sabah (16.3.1920) yazılan tamimi aldım. Esasen memlekette asayiş temini başlıca vazifemdir. Binaenaleyh, bu sabah İzmit'deki harp sefinesi kumandanı tarafından şifahî tebligatta da, memlekette ittihaz edilecek muharrerat herhalde iyi olacağı bildirilmesi üzerine bir kat daha asayişe çalışılmakta olduğunu arz ve müsterih olunması" cevabını vermiştir.²⁹

Eskişehir, Bilecik, Lefke, Mekece, Geyve demiryolu hattındaki İngilizler, XX. Kolorduya bağlı birliklerce Sapanca gerisine atıldılar. Yrb. Mahmut kuvvetleri bu emri alarak, çetelerin takviyesi ile Geyve'yi ele geçirdi. "İstanbul ile mevcut telgraf hatlarının çoğu Geyve'den geçtiği için, santral" da kontrol altına alındı.³⁰

Büyük Millet Meclisine katılmak için birçok milletvekili, İngiliz tehlikesi altında, Kocaeli yarımadasından doğuya doğru zorluklarla gidebildiler. M. Kemal Paşa'nın emri ile Kuva-yı Milliye çeteleri bunları sağ-salim Sakarya ötesine veya Geyve'ye geçirdiler. Meclis-i Mebusan Reisi Celâledin Arif-İsmet Bey, Halide Edib-Yunus Nadi, Yusuf Kemal-Dr. Rıza Nur, Bekir Sami-Hamdullah Suphi, Mahmut Celal ve daha bir çok kabile, Geyve üzerinden Ankara'ya ulaştırılmıştır. Bunlar ilk defa hür Anadolu havasını Geyve Boğazında, Yarbay Mahmut Bey'i görerek teneffüs etmişlerdir.³¹

Diğer taraftan Büyük Millet Meclisi için de Liva dahilinde yeni seçimler yapıldı. Tahir (Barlas), Fuat (Carım), Hafız Abdullah ve Halil İbrahim ile Hamdi Namık (Gör) milletvekili olarak seçildiler ve müsait anda Ankara'ya gittiler.³²

Nisan 1920'nin ilk haftasında İstanbul ile Ankara arasındaki sınır Geyve Boğazı haricindeki Doğançay idi. Buna rağmen İngilizler, İzmit yakınlarındaki tel örgülü bölgeden doğuya geçemediler. Padişah'ın fermanı,

²⁹ Nutuk 1, s. 414 111, s. 1232 vsk: 256. Mazhar Müfit Kansu, Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, Ankara 1968 11, s. 554.

³⁰ Kâzım Karabekir, İstiklâl Harbimiz, s. 530.

³¹ Halide Edip Adıvar, Türkün Ateşle İmtihani, İstanbul 1962 s. 88-115 Yunus Nadi, Kurtuluş Savaşı Anıları, İstanbul 1978 s. 193-233 Hamdi Namık Gör, İstiklâl Mucizesi, s. 10-12. Ali Fuat Cebesoy, Millî Mücadele Hatıraları, s. 319-320. Yusuf Kemal Tengirşenk, Vatan Hizmetinde, İstanbul 1967 s. 140-3

³² Mahmut Goloğlu, a.g.e.s. 333-334

Damat Ferit'in emirleri ve Şeyhülislâmlığın fetvâsı tayyareler ile Adapazarı ve Hendek üzerinde atılmaya, halk Kuva-yı Milliye aleyhinde kışkırtılmaya başlandı. 8 Nisan 1920'de Adapazarı isyan etti. Bu ateş süratle Düzce'ye doğru yayıldı. Hendek ile Adapazarı arasındaki iki büyük köprü havaya uçuruldu. Ayaklanmanın bastırılması için 24. Tümen Komutanı Yarbay Mahmut Bey görevlendirildi. O da, Hendek civarında, asiler tarafından 22 Nisan 1920 günü pusuya düşürülerek kurmayları ile birlikte katledildi. Adapazarı Kuva-yı Milliye'sinin sözü geçen reislerinden Kanbulat Sait Bey ve arkadaşları da Hendek yolunda öldürüldüler³³.

Büyük Millet Meclisinin açılışının yapıldığı sırada bu haber başta M. Kemal Paşa olmak üzere birçok kimseyi mateme boğdu. İstanbul'dan özel surette gönderilen İbrahim de, Bekir ve Hikmet'in yapamadıklarını gerçekleştirmek üzere Adapazarına geldi. Kısa zaman sonra Geyve Boğazı, Mudurnu, Bolu Dağlarında "varolabilme savaşı" başladı³⁴.

³³ Ali Fuat Cebesoy, aynı yer

³⁴ TBMM-GCZ, Ankara 1985 c. 1, s. 7-8.